

De Tweede Republiek: 1931 - 1933

De grondwet van 1931 bood de linkse regering mogelijkheden om gewenste hervormingen door te voeren. Dat lukte ten dele, maar het fanatieke antiklerikalisme van links en het harde optreden van premier Azaña zetten veel kwaad bloed. In 1933 viel de regering en nam rechts de macht over.

Fundament van de Tweede Republiek

De Tweede Republiek werd mogelijk gemaakt door een combinatie van drie politieke stromingen: centrum-rechts, links-republikeinen en socialisten. Drie republikeinse stromingen die elk een eigen zienswijze hadden op de koers die de republiek zou moeten varen. Centrum-rechts, aangevoerd door de monarchist en president Niceto Alcalá Zamora, streefde een gematigd liberale koers na, benadrukte het belang van goede democratische spelregels en wenste geen al te rigoureuze sociale hervormingen. De links-republikeinen stelden zich een geheel andere republiek voor. *Acción Republicana* (AC), was de belangrijkste partij binnen deze stroming. Haar leider, Manuel Azaña, hekeldde het liberalisme van de negentiende eeuw. Hij zag het ontstaan van de republiek niet primair als een mogelijkheid een democratie te realiseren waarin gelijke rechten voor iedereen voorop zouden staan, maar als een middel om tot fundamentele economische, sociale en politieke hervormingen te komen. De socialisten, met als belangrijkste partij de in 1879 opgerichte *Partido Socialista Obrero Español* (PSOE), stonden in die tijd een geleidelijke, niet-revolutionaire overgang naar een socialistische maatschappij voor.

Godsdienstoorlog

Na het aftreden van koning Alfons XIII in 1931 werd een voorlopige regering aangesteld die een nieuwe grondwet voorbereidde. In december van dat jaar werd deze grondwet aanvaard door het parlement. Tot president werd Alcalá Zamora benoemd en premier Azaña, die tevens minister van Oorlog was, presenteerde zijn kabinet bestaande uit links-republikeinen en socialisten. Dit kabinet nam de uitvoering van de in de grondwet verankerde hervormingsdoelen ter hand: ontvlechting van kerk en staat, uitbreiding van publieke werken, reorganisatie van het leger, modernisering van het onderwijs, verbetering van de positie van arbeiders en hervorming van de landbouw. Stuk voor stuk broodnodige hervormingen.

Het kabinet Azaña. Zittend: Alcalá Zamora en Azaña. Staand vlnr: Marcelino Domingo Sanjuán, Francisco Largo Caballero, Santiago Casares Quiroga, Luis de Zulueta Escolano, Álvaro de Albornoz y Liminiana, Luis Nicolau d'Olwer, Indalecio Prieto Tuero, Fernando de los Ríos Urruti, José Giral Pereira.

Met godsdienstoorlogen zoals elders in Europa gevoerd in de zestiende en zeventiende eeuw had Spanje nooit van doen gehad en van secularisatie van enige omvang was tot aan de jaren dertig van de twintigste eeuw geen sprake geweest. En dus het was voor het eerst in de geschiedenis dat er een stroming bestond, gebaseerd op een sterke seculiere ideologie, die bij machte was om aan de kerk het hoofd te bieden. Deze linkse ideologie vertoonde dezelfde intolerante trekken als de Spaanse rooms-katholieke kerk en er ontbrandde een op een godsdienstoorlog lijkende strijd.

Rooms-katholieke rituelen en liturgieën en typisch kerkelijke uitingen als processies werden bespot en vervangen door wereldlijke versies. De botsingen tussen gelovigen en ongelovigen trokken diepe sporen in lokale gemeenschappen waar burgers die tot dan toe vreedzaam samenleefden elkaar met wederzijdse haat tegemoet traden.

Militairen parodiëren een liturgie.

In de discussies over de wettelijk te nemen maatregelen die kerk en staat zouden scheiden, betoonde links zich onverzettelijk. Uiteindelijk werd niet gekozen voor een seculiere staat waarin vrijheid van godsdienst zou heersen, maar voor een vorm waarin voor godsdienst eigenlijk geen plaats zou mogen zijn. Het katholieke onderwijs werd in de ban gedaan door geestelijken het recht op lesgeven te ontnemen en kerkelijke publieke uitingen werden verboden. Ook ontbond de regering de Jezuïeten-

orde. Azaña was zich ervan bewust dat deze maatregelen op gespannen voet stonden met de democratie maar achtte ze niettemin gerechtvaardigd: een kwestie van 'geestelijke volksgezondheid'.

Investeringen

Gelukkig bleef het niet bij de drastische secularisering van het onderwijs. Er werden langetermijnvoorstellen aangenomen om gratis openbaar onderwijs te verschaffen aan alle kinderen. Gezien het feit dat Spanje op dat moment met 65% anafabetisme beschouwd kon worden als een van de meest achtergebleven landen van Europa, was dat geen overbodige luxe. En hoewel veel rooms-katholieke onderwijzers verdwenen, leidden deze plannen op korte termijn tot een flinke toename van het aantal schoolgaande kinderen.

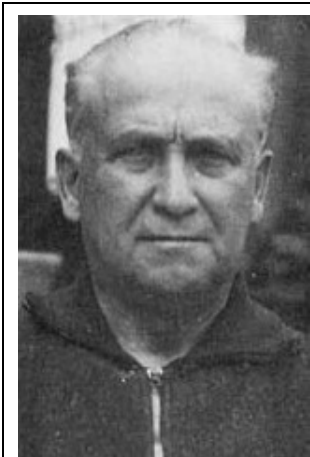
Manuel Azaña
1880-1940

Azaña begon aan de meest omvangrijke hervorming van het leger sinds eeuwen, waarbij het uitdunnen van het topzware officierskorps een zeer belangrijk onderdeel was. Hij stelde officieren voor te vertrekken met behoud van salaris en zo'n 8.000 van de 21.000 maakten daar gebruik van. Dat kostte zoveel geld dat er voor de noodzakelijk technische verbeteringen maar weinig overschoot. Azaña slaagde er echter niet in om het leger te winnen voor de republiek, want zijn openlijke kritiek op de krijgsmacht wekte weerzin op bij grote groepen militairen die in principe trouw waren aan de republiek (in 1930 hielden zij zich afzijdig en deden geen pogingen om de monarchie te redden).

Net als andere Europese landen leed Spanje onder de economische depressie en ook de enorme staatsschuld die de republiek erfde tengevolge van het financiële wanbeleid van dictator Primo de Rivera in de jaren twintig, legde beperkingen op aan de mogelijkheid tot het doen van grote investeringen. Niettemin werd de verbetering van de spoorwegen ter hand genomen en een begin gemaakt met een enorm project dat voorzag in de aanleg van stuwmuren voor irrigatie en electriciteitsvoorziening.

Arbeidsverhoudingen

Een prestatie van formaat was de poging van de minister van Sociale Zaken, de socialist Largo Caballero, om de arbeidsverhoudingen te wijzigen ten gunste van de arbeiders. Arbeiders die al eeuwen werden uitgebuit door landeigenaren en meer recent door industriëlen. Er werden bemiddelingsorganen tussen werkgevers en werknemers in het leven geroepen die onderhandelden over arbeidsovereenkomsten, werkgelegenheidsprojecten, sociale zekerheid en veiligheidskwesties.

Francisco Largo
Caballero 1869-1946

Binnen een paar jaar leidde dit tot een stijging van de lonen met tien procent en zelfs tot prijsstabiliteit. Nadeel ervan was evenwel, dat de hogere lonen op hun beurt grotere werkloosheid in de hand werkten, wat de gevolgen van de depressie alleen maar verergerde.

Agrarische hervormingen

De verhoudingen in de agrarische sector vertoonden in Spanje nog altijd feodale trekken. Twee miljoen landarbeiders beschikten niet over eigen grond en vijftigduizend landeigenaren hadden meer dan dertig procent van de Spaanse bodem in handen. Vooral Andalusië droeg de sporen van grove nalatigheid van de landheren en duizenden hectaren landbouwgrond lagen er ongebruikt bij. Bedoeling van de socialisten was om de eigendomsverhoudingen drastisch te wijzigen, maar dit stuitte niet alleen op verzet van de links-republikeinse coalitiegenoten, maar natuurlijk ook van de oppositie die gematigde hervormingen wenste. Door deze tegenstellingen werd uiteindelijk een buitengewoon gecompliceerde

wet aangenomen waarbij niet alleen de grootgrondbezitters, maar ook het leeuwendeel van de eigenaren van middelgrote en kleine gebieden buiten schot bleven. Niettemin werden in een periode van twee jaar bijna honderdduizend hectaren verdeeld over negenduizend arbeidersgezinnen. Een goede aanzet, die echter in het nauw kwam door gebrek aan geld voor technische verbeteringen.

Bedreigingen van rechts en links

De maatregelen die de linkse regering trof, vielen over het algemeen niet in goede aarde bij de katholieken en monarchisten en het was ook de minachtende houding van leiders als Azaña die een sfeer van vijandigheid en polarisering deed ontstaan. Koningsgezinden ventileerden hun ideeën over een nieuw te installeren katholieke en autoritaire monarchie en katholiek rechts verenigde zich voor het eerst in de Spaanse historie in een politieke organisatie: de CEDA (*Confederación Española de Derechas Autónomas*) die krachtig verzet bood tegen de linkse regering. De rechtsgeoriënteerden hadden overigens nauwelijks of geen neiging om een opstand te ontketenen. De enige, slecht voorbereide, poging daartoe, werd op 10 augustus 1932 ondernomen door generaal Sanjurjo. De opstand sloeg enigszins aan in Sevilla en Madrid, maar werd eenvoudig neergeslagen en vormde feitelijk geen bedreiging voor het bewind.

Een veel serieuzere bedreiging kwam uit een andere hoek, die van de anarchisten die niets moesten hebben van de centralistische republiek en een revolutie voorstonden die tot arbeiderszelfbestuur en lokale autonomie zou moeten leiden. In Andalusië had het anarchisme een goede voedingsbodem gevonden in de kleine gemeenschappen waarbinnen het wantrouwen jegens de centrale overheid altijd al groot was en waar men het recht vaak in eigen hand nam. Ook in het industriële Catalonië waren anarchistische denkbeelden (het anarcho-syndicalisme) zeer populair onder de arbeiders die zich niet goed thuisvoelden in de door de socialisten - die toen nog wars waren van revolutionaire acties - gesteunde vakorganisatie UGT (*Unión General de Trabajadores*). Zij sloten zich aan bij de CNT (*Confederación Nacional del Trabajo*) die niet alleen revolutionair was, maar ook rabaat antikerkelijk. Deze vakbond wordt meestal in één adem genoemd met de in 1927 door militante anarchisten opgerichte

FAI (*Federación Anarquista Ibérica*) die de voorhoede vormde van de revolutionaire krachten. De FAI-CNT verafschuwde het idee om onder dwang deel te nemen aan staatsinstellingen zoals de bemiddelingsorganen tussen werkgevers en werknemers en organiseerde behalve honderden stakingen die in feite weinig resultaat hadden, een drietal opstanden die plaatsvonden op 8 januari 1932 en op 8 januari en 8 december 1933 (*los tres ochos*). Deze hadden ten doel een algemene staking teweeg te brengen maar bleven zonder succes.

De andere revolutionaire beweging, die van de communisten verenigd in de PCE (*Partido Comunista Español*) en geheel geleid vanuit Moskou, sympathiseerde weliswaar met de anarchisten, maar was nog zeer klein en speelde in die tijd nog geen enkele rol van betekenis.

Repressie

Om weerwerk te kunnen leveren tegen geweldloze en gewelddadige oppositie werd gebruik gemaakt van de in oktober 1931 door de voorlopige regering ingestelde draconische *Ley para la Defensa de la República* (wet ter verdediging van de republiek). Deze wet gaf het recht om mensen preventief te arresteren zonder dat sprake was van een beschuldiging, tot het verbieden van onwelgevallige publicatie en tot deportatie naar de koloniën. Tal van mensen werden tijdens het bewind van Azaña opgepakt en zelfs gedeporteerd. De censuur was hevig, na de opstand van Sanjurjo verbood Azaña in één klap het verschijnen van meer dan honderd tijdschriften. De Guardia Civil en de daarnaast door de regering in het leven geroepen Guardia de Asalto (oproerpolitie), waarvan de leden gerecruteerd werden uit regeringsgezinde kringen, traden hardhandig op.

Socialisten in tweestrijd

Onder druk van de verslechterende economische omstandigheden, het oplopen van de werkloosheid en de traag op gang komende hervormingen namen de stakingsactiviteiten van de anarchisten, verenigd in de CNT toe. Het geduld van de socialisten begon op te raken en binnen de PSOE begon zich een strijd af te tekenen. Niet over het te bereiken doel: realisering van een marxistische staat, maar over de te volgen strategie. Onder vertegenwoordigers van de linkervleugel, geleid door Largo Caballero, begon zich een voorkeur af te tekenen voor het verbreken van de samenwerking met burgerlijke partijen als de links-republikeinen terwijl de gematigden de eerder gekozen strategie van verdere deelname aan de coalitie voortzetten. Uiteindelijk zou de linkervleugel de koers van de partij bepalen.

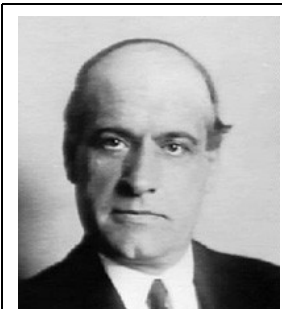
Het einde van de regering Azaña

In januari 1933 kwam het tot een onbeheerst treffen tussen de Guardia de Asalto en opstandige boerenarbeiders in het dorpje Casas Viejas in de buurt van Cádiz. Een dozijn arbeiders werd geëxecuteerd, wat leidde tot een scherp protest van zowel de rechtse oppositie als de anarchisten. Het prestige van Azaña liep door deze gebeurtenis een ernstige deuk op waarvan hij zich niet meer zou herstellen. De in april gehouden gemeenteraadsverkiezingen in

Miguel de Unamuno
1864 - 1936

het noorden van Spanje weerspiegelden het afgenomen vertrouwen in de regering: driekwart van de stemmen ging naar de oppositiepartijen. Intellectuelen als Miguel de Unamuno en José Ortega y Gasset lieten protesten horen, maar ondanks al deze signalen veranderde Azaña niet van koers. In mei 1933 werd de *Ley de Congregaciones Religiosas* aangenomen die aan congregaties veel bewegingsruimte ontnam en zorgde voor de reeds genoemde uitsluiting van geestelijken tot het geven van onderwijs. Deze wet werd weliswaar door de president ondertekend, maar

José Ortega y Gasset
1883 - 1955

Alcalá Zamora liet blijken genoeg te hebben van het steeds verder afdrijven van de republiek van het politieke centrum en besloot in te grijpen. Pogingen van zijn kant om een bredere coalitie tot stand te brengen mislukten echter, vooral omdat de socialisten verklaarden daaraan niet te zullen meewerken. Uiteindelijk vonden verkiezingen plaats op 19 november die resulteerden in een grote overwinning van rechts. De uitslag pakte extra gunstig voor hen uit omdat de regering in juli de kieswet had gewijzigd en een districtenstelsel geïntroduceerd dat voor links gunstig werd geacht. Maar nu genoot rechts de voordelen van dit stelsel. Het pleit niet voor de linkse partijen dat zij pogingen in het werk stelden om de verkiezingen ongeldig te laten verklaren.

Juan Negrín
1892 - 1956

De socialist Juan Negrín ging daarin heel ver: hij stelde de president voor de verkiezingen te annuleren en een nieuwe regering te vormen uitsluitend bestaande uit vertegenwoordigers van de links-republikeinen met als opdracht de kieswet te wijzigen. De president wees dit absurde voorstel direct van de hand, maar beging de fout om niet de overwinnaar van rechts, de CEDA, een opdracht te geven tot formatie van een regering, maar te proberen om een centrumregering in het zadel te helpen. Daarmee handelde hij op zijn beurt tegen de regels van het democratische spel en werden de tegenstellingen in het land alleen maar vergroot.

Willem Peeters, 6 oktober 2010